

Ayres:
Disputa =
h' mes h' m' e
altera de
ad junctis supra
redundantibus
... altera de
superintendentia
de h' m' e ...

6
GEORGII HENRICI AYRERI D. *f.*
POTENTISSIMI M. BRITANNIAE REGIS ET DVCIS ELECTO-
RIS BRVNSVICO LVNEBVRGICI AB AVLAE CONSILIIIS IVR *a. cl. b.*
ANTECESSORIS ACADEMIAE GÖTTINGENSIS H. T. PRO-
RECTORIS ET COLLEGII IVRIDICI DECANI

DISSERTATIONES BINAE

ALTERA

DE

ADIVNCTIS *1739*
SUPERINTENDENTIVM
CHOREPISCOPORVM VETERIS
ECCLESIAE PROPAGINE

ALTERA

DE

Ky 2422 c
SUPERINTENDENTIBVS
ECCLESIARVM PROTESTANTIVM
EPISCOPORVM VETERIS ECCLESIAE
PROPAGINE *1740*

ANTEA SIGILLATIM

NUNC CONIVNCTIM CVM INDICE
EDITAE.

LIPSIAE

APVD IO. CHRISTIANVM LANGENHEMIVM,

CID MDCC XLV.

16
11. 10. 18

DISSERTATIO PRIMA
DE
ADIVNCTIS SVPERINTENDENTIVM
CHOREPISCOPORVM VETERIS ECCLESIAE
PROPAGINE.

§. I.

um de Adiunctis scribere animus est, neque Adiunctos facultatis philosophicae, quos passim in Academiis deprehendimus, neque ecclesiae Romanae, qui Episcopis substitui solent et Coadiutorum ^{a)} nomine sunt insignes, neque ministerii ecclesiastici,

A 2

a) De quorum origine agit Ill. BOEHMERVS in *Originibus praecipuarum materiarum iuris eccles.* Cap. XIV. Conf. PETRVS DE MARCA *Concord. Sacerd. et imper.* L. VI. c. 8.

LVD. THOMASSINVS *Veter. et nou. eccles. discipl.* P. II. L. 2. c. 57. CASP. ZIEGLER. *de Episcop.* L. 1. c. 15. et qui ex instituto hoc argumentu m tractauit, ANT. DADIN. AL-
TE-

qui apud Protestantes Substitutⁱ audiunt, ^{b)} sed Adiunctos Superintendenturae, quos vocamus, a me intelligi, ante omnia monendum fuit. Et talium quidem Adiunctorum origo non aliunde, quam a Chorepiscopis veteris Ecclesiae, repetenda mihi videtur. Quod vt paulo dilucidius demonstrarem, Christianae ecclesiae memoria vltima recolenda eiusque status primus inuestigandus est.

§. II.

Si igitur cum Ill. BOEHMERO ^{c)} quo non meliorem in excutiendis reconditae antiquitatis monumentis ducem sequi possumus, a capite ordimur et ad ipsa Apostolorum tempora adscendimus, illos ciuitates in primis, multitudine hominum abundantes largioremque adeo messem promittentes, adiisse in iisque ecclesias condidisse, quidem obseruamus. Sicuti tamen a generis humani redemptore per totum terrarum orbem emissi varias Iudaeae regiones peragrarunt; ita nullum plane est dubium, eos quoque agris et vicis verbum diuinum annunciaisse coetusque fidelium hinc et

TESERRA in *Dissert. binis de Coadiutoribus Episcoporum*, inter eiusdem *Dissertationes iuris can.* Tolosae 1657. editas.

b) Horum et vocationem atque constitutionem et salaria ac priuilegia data opera persequitur D. I. O. DAN. STIP-

PERVS in *Diff. de eo, quod iustum est circa ministror. ecclesiae substitutos.* Lipsi. 1727. edit.

c) In *Diff. de Christianorum coetibus in vicis et agris*, quae est *Vta Dissertationum iuris eccles. antiqui ad Plin. Secund. et Tertull.*

et inde disperforum etiam rure collegisse suaque imbuisse doctrina. Falcem in alienam messem immittere forsan videbor, si ad confirmandam hanc sententiam ante omnia auctoritate noui foederis scriptorum vtar. Sed, tantum abest vt Icti, vt quidem vulgo creditur, adeo mali sint Christiani, vt lectionem sacri codicis prorsus negligant; quin potius cum Corpore iuris inseparabili illam nexu coniungendam esse, vcl ob varias causarum decisiones, ex iure diuino reuelato repetendas, cuius genuino Iurisprudentiae cultori persuasissimum est. Ex Praeconibus adeo Euangelii LVCAS de Petro et Iohanne ita scribit: d) *οἱ μὲν ἔν, διαμαρτυράμενοι καὶ λαλήσαντες τὸν λόγον τῷ κυρίῳ, ὑπέσβεσαν εἰς Ἱερουσαλήμ, πολλὰς τε κώμας τῶν Σαμαρειτῶν ἐυηγγελίσαντο.* Cuius loci versionem Latinam in gratiam eorum, qui Graeca nesciunt et hinc, non legi illa debere, forte putauerint, addendam esse duxi. Ita autem habet: *Illi quidem itaque testificati et loquuti verbum domini, redibant in Hierusalem, multosque vicos Samaritanorum euangelizarunt.* Clarius adhuc rem, de qua mihi quaestio est, explicat CLEMENS ROMANVS, apud quem e) haec de Apostolis legimus: *Κατὰ χώρας ἔν καὶ πόλεις κηρύσσοντες καθεύσαντο τὰς ἀπαρχὰς αὐτῶν δοκιμάσαντες τῷ πνεύματι, εἰς*

A 3

ἐπι-

d) Actor. VIII, 25.

e) Epist. 1. ad Corinth. c. 42.

ἐπισκόπους καὶ διακόνους τῶν μελλόντων πιστεύειν.
 i. e. *per regiones igitur s. agros et vrbes verbunū
 praedicantes, primitias earum, scilicet regionum
 ac ciuitatum, vti recte interpretatur IOH. BOI-
 SIVS, f) spiritu probantes, Episcopus et Diacono-
 nos eorum, qui credituri erant, constituerunt.*
 Quo respexit forsā M. ANT. DE DOMINIS, g)
 inter caetera, quae contra purpuratos aulae pon-
 tificiae, BARONIVM et BELLARMINVM, de
 successione pontificis Rom. in Episcopatu Petri
 disputat, vrgens, Petrum iam tres habuisse Chor-
 episcopos insignes, Linum, Cletum et Clemen-
 tem. Quanquam, vt statim ex sequentibus pa-
 tebit, nomen Chorepiscoporum tardius, quam
 ipsa res, innotuerit, id quod diligentissimum alias
 antiquitatum ecclesiasticarum scrutatorem, LVD.
 THOMASSINVM h) aequae, ac MORINVM, i) ideo
 a IACOBO BASNAGIO, k) CLEMENTIS lo-
 cum aduersus nonnullorum obiectiones vindican-
 te, refutatum, haud dubie seduxit, Chorepisco-
 pos tria priora secula habuisse plane nullos, falso
 inde sibi persuadentes.

§. III.

f) in *Annotationibus* ad h. l.
 HENRICI WOTTONI editio-
 ni Cantabrig. an. 1718. ad-
 iectis.

g) de *Rep. eccles.* L. IV. c.
 6. §. 17.

h) l. d. P. 1. L. 2. c. 1. §. 8.

i) de *Ordinat.* P. 1. Ex. 4.
 c. 1.

k) *Histoire de l' Eglise* L.
 1. c. 5.

§. III.

Confirmat, quae ex Actis Apostolorum Epistolisque CLEMENTIS adduxi, inter scriptores profanos PLINIUS SECVNDVS, ¹⁾ Traiano, vt rem miratu dignam, referens, *non ciuitates tantum, sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagionem peruagatam esse.* Hoc autem ipsum nomine contumelioso Christianae incrementum religionis indicasse, nemo mirabitur, qui cogitaerit, gentilem fuisse adeoque ex mente gentilium non aliter loqui potuisse, quorum quippe indignatio aduersus crescentes indies Christianorum coetus frequenter admodum, teste TERTVLLIANO, ^{m)} fuit audita. *Obsessam, inquit, vociferantur ciuitatem, in agris, in castellis, in insulis Christianos. Omnem sexum, aetatem, conditionem et iam dignitatem transgredi ad hoc nomen, quasi detrimento moerent.* Vnde quoque factum est, vt gentilibus, quorum magnus adhuc numerus passim in pagis ac vicis supererat, quamuis iam pleraeque ciuitates Christianam religionem amplexae essent, nomen paganorum tribueretur, ad omnes deinde Ethnicismo addictos, vtut in vribus commorantes, translaturum. Quam solidam deno-

1) Lib. X epist. 97.

m) In Apologet. c. 1.

denominationis rationem tum GERH. IOH. VOS-
SIVS ⁿ⁾ tum ARNOLDVS VINNIUS ^{o)} reddit, a
B. HEINECCIO ^{p)} quoque approbatam illustra-
tamque. Plura testimonia, quae partim Illustr.
BOEHMERVS ^{q)}, partim scriptor Anglicus ^{r)} ex
patribus ecclesiae, IVSTINO MARTYRE, CY-
PRIANO et EVSEBIO hanc in rem attulit, su-
peraddere huius scriptionis limites vetant.

§. III^r.

Id potius nunc monendum est, non aliam
ecclesiarum, in agris et vicis, quam in ciuitatibus,
collectarum, fuisse rationem, et vtrasque ab initio
suos habuisse presbyteros s. Episcopos, ^{s)} nec no-
mine, nec dignitate, nec potestate, a se inuicem
distinctos, sed aequales omnes gradu, *eiusdem*, vt
HIERONYMVS ait ^{t)}, *meriti eiusdemque sacer-*
dotii,

n) In *Comment.* ad PLINII
Epist. cit. p. 45. sq.

o) Ad pr. I. de *militari te-*
stamento voc. paganor.

p) in not. ad VINNII *Com-*
ment. ad *Instit.* l. d.

q) *Diff.* cit. §. 3. sqq.

r) in *Tr. de Regim. eccles.*
primor. seculor. a IENCKINO
THOMASIO ciuitate Latina,
et a IOH. EVSTACHIO GOLD-
HAGEN Germanica donatus,
cap. 11. §. 12.

s) Ignotum enim fuisse o-

lim presbyterorum et Episco-
porum discrimen, iam dudum
euerunt alii. Vid. WALO
MESSALINVS s. SALMASIVS
de Episcop. et presbyt. Conf.
VALVELTHEMII *Diff.* de Epi-
scopor. iur. et BOEHM. *Com-*
ment. ad P. de MARCA C. S.
et I. L. II. Obs. 9. Postquam
autem illud per vrbanas eccle-
sias inualuit, in ruralibus quo-
que Episcopi a presbyteris di-
stingui coeperunt.

t) Ep. 85.

dotii, quod non solum ex iis, quae modo laudatus BOEHMERVS aduersus cathedrae Episcopalis adultores nimios differit u), sed exinde quoque fit planum, quod, vti plenius scriptor ille Angelus x) probauit, Episcopatus tum non latius, quam hodiernae parochiae, quod vocabulum a rusticianis ecclesiis ad urbicas translatum esse, obseruat DIONYSIVS PETAVIVS, y) patuerunt. Neque improbabilis est coniectura, quam plures ex Episcopis, anno CCLVIII. Carthagine congregatis numerumque LXXXVII. implentibus, fuisse oppidorum obscurorum Episcopos, cum apud PTOLEMAEVM aliosque veteres Geographos nusquam oppidorum nomina reperiantur. Passim hinc apud antiquos scriptores ecclesiasticos ruralium Episcoporum fit mentio, vti pluribus SAMVEL BASNAGIVS z) ostendit.

§. V.

Sed successu temporis et seculo in primis IV. vbi de potestate, officio et gradu illorum disputari coeptum est, Episcopi in urbibus, quorum ambi-

u) Diff. cit. §. 4. sq.

x) l. d. cap. 11. sqq.

y) Ad *Epiphan. Haeres.* 69.p. 276. edit. Paris. ann. 1622. Originem parochiarum indagauit BOEHMERVS in *Orig.**praecip. mat. iur. eccles. cap.*III. et plenius in *iure paroch.*

Sect. II. cap. 2.

z) In *Annal. eccles. ad ann.* 341. §. 14. sqq.

ambitio tum in immensum creuerat, amplius ferre non potuerunt hanc aequalitatem, quin potius, nomen Episcopi in agris vilescere, putantes, effecerunt, vt, hocce titulo sibi solis reseruato, ii, qui rure degereht, Chorepiscopi non a choro, quasi inspectores chori, aut ex choro sacerdotum essent, vt perperam nonnulli existimarunt ^{a)}, sed a *χώραι*, quod vocabulum villam vel agrum significat, quia erant *χωραιοι*, vel, vt DIONYSII EXIGVI auctoritate motus, mauult IOH. CASP. SVICERVS ^{b)}, τῶν χωρῶν ἐπίσκοποι, ruris Episcopi, Regionarii, villani, vicani, quae nomina promiscue adhiberi videas, appellarentur. Prima talium Chorepiscoporum mentio facta in Synodo Ancyrana an. CCCXIV. circiter in Galatia habita, can. XIII. Postea in conciliis Neocaesariensi c. XIV. Antiocheno c. VIII. et X. Laodicensi c. LVI. et in sequentibus Synodis, praesertim Chalcedonensi c. II. aliisque veterum monumentis multa et frequens occurrit. Neque Occidenti haec dignitas incognita mansit, tamen si ferius ipsum nomen ibi sit vsu receptum.)

§. VI.

a) Conf. STRYCK. *annot.*
ad SCHILT. I. I. C. L. I. Tit.
7. §. 21. add. RHAB. MAVRVS
de institut. sacerdot. L. I. c. 5.

b) In *Thef. eccles.* voc. *χωρη-
επίσκοπος.*

c) Vid. BLONDELLVS de
Episcop. et presbyt. Sect. III.

§. VI.

Neque vero in sola nominis differentia acquieuit fastus Episcopalis, sed, ecclesiarum ratione magis magisque ad statum ciuilem sese componente et subordinatione inter ipsos Episcopos inualescente, Chorepiscopi quoque Episcopis ciuitatensibus, quos vocant, subiecti fuerunt. Vnde ad exemplum regiminis secularis territorium Episcopi regio illa, quae ciuitati adiacet et in antiquis canonibus Dioeceseos, aliquando etiam paroeciae nomine venit, vocari coepit. ^{d)} Haec tamen subiectio dignitatem Episcoporum ruralium non magis imminuere potuit, quam Episcopi in ciuitatibus ideo quidquam ex sua amiserunt, quod Metropolitanano subordinati essent. Neque hinc opus est illos vel cum THOMASSINO ^{e)} ex collegio Episcoporum penitus expungere, vel, quod CABBASSVTIVS ^{f)}, BELLARMINVS ^{g)} et P. DE MARCA, operose hanc distinctionem persecutus, ^{h)} sed a BLONDELLO ⁱ⁾ refutatus, faciunt, inter Chorepiscopos, qui habuerint ordinationem

B 2

Epi-

ZIMMERMANN. *Annal. misc.*
mens. XII. n. 4.

d) Vid. c. 10. C. 16. q. 7.
c. 17. C. 18. q. 2.

e) l. d. P. I. L. 2. c. 1. §. 3.

f) *Notit. concil. c. VIII. p. 45:*

g) de *Cler. L. I. c. 17.*

h) de *C. S. et I. L. II. c. 13.*

i) de *Episcop. et presbyt. Sect. II. p. 43. et Sect. III. n. 11. sqq.*

Episcoporum et alios, qui meri fuerint presbyteri, distinguere, vel cum iuris canonici interpretibus plerisque, TVRRIANO, ^{k)} ESTIO, ^{l)} ANT. AVGVSTINO ^{m)} et aliis, quos etiam sub ficto WALONIS MESSALINI nomine latens CLAVD. SALMASIVS, ⁿ⁾ SPALATENSIS item, ^{o)} FIEDIVS ^{p)} et FORBESIVS ^{q)} sequuntur, presbyterorum ordini simpliciter accensere, vel, vt ZIEGLERO, ^{r)} cuius opinioni non solum CHRISTIANVM THOMASIVM ^{s)}, sed etiam viros summe reuerendos, CHRISTIAN. MATTH. PFAFFIVM ^{t)} et SAL. DEYLINGIVM, ^{u)} adstipulari video, placuit, Chorepiscopis medium inter Episcopos et presbyteros locum assignare adeoque praeter ecclesiae antiquae rationem quatuor Clericorum ordines, quorum tantum tres noti sunt, statuere. Quae distractae eruditorum de Chorepiscopis sententiae causa fuerunt, cur amplius caeteroquin rerum ecclesiasticarum collector, GOTTFR.

- k) *Not. in can. 54. Concil. Nic. Arab.* q) *Iren. L. II. c. 11. prop. 14.*
 l) *in IV. Sent. Dist. 24. §. 30.* r) *de Episc. L. I. c. 13. §. 1. fqq.*
 m) *Epit. iur. can. L. VI Tit. I. c. 8. 11. 13.* s) *In not. ad LANCELL. I. I. C. Lib. I. Tit. 17. §. 1. n. 238.*
 n) *l. d. c. V.* t) *Instit. iur. eccles. L. II. c. 3. §. 10.*
 o) *de Rep. P. I. L. 2. c. 9. n. 17. fqq.* u) *Instit. prud. pastor. protheor. gen. c. 1. §. 13. extremo.*
 p) *Of the Church L. V. c. 29.*

FR. ARNOLDVS, x) eos saltem leui brachio attigerit, nihilque de iis definiuerit. Fuisse vero non tantum Episcopis suppres, quo DIONYSIVS PETAVIVS primum inclinatur, y) sed, quod ipse deinde, clarius mentem suam explicans, agnoscit, veros Episcopos, in villis atque agris cum potestate presbyteros rurales, qui ἐπιχώριοι cap. XIII. Concil. Neocaes. s. presbyteri ἐν ταῖς χωρίαις c. VI. Concil. Antiochen. dicuntur, atque a DIONYSIO EXIGVO *presbyteri raris*, in aliis canonum editionibus *conregionales* Latine redduntur, regendi constitutos, et ipsum nomen satis indicat, et iam pridem a clarissimis Anglis, BARLOVIO Episcopo, z) HAMMONDO, a) BEVERIGIO, b) CAVEO, c) multis argumentis fuit demonstratum, quibus nouissime calculum suum adiecit accuratissimus originum ecclesiasticarum indagator, IOSEPHVS BINGHAMVS, d) dubia simul nonnullorum, qualia etiam ZIEGLERVS BEVERIGIO obmouit, solidissime soluens, et Chorepiscoporum officium atque potestatem

B 3 exacte

x) In der Abbildung der ersten Christen L. II. c. II. §. 15. sub finem.

y) l. c. p. 277.

z) *Letter to Bishop Vsher in Vsb. Lett.* 222. p. 520.

a) *Differt. III. contra BLONDELL.* c. 7.

b) *Pandect.* Tom. II. *Not. in Concil. Ancyr.* c. 13. p. 176.

c) *Prim. Christ.* p. I. c. 8.

d) *Orig. eccles.* L. II. c. 14. §. 4. sqq.

exacte describens. Eandem quoque sententiam tuetur Ill. BOEHMERVS, ^{e)} cuius vestigia pressit IAC. GABR. WOLFFIVS. ^{f)} Hoc tamen negari nequit, Chorepiscoporum, qui nimium sibi arrogare incipiebant, potestatem in conciliis seculi IV. valde limitatam, ipsosque ab Episcopis, qui ecclesiis in urbibus praecerant, magis magisque fuisse distinctos ^{g)}. Etiam si enim intuitu officii *συλλειτουργοι* s. comministri et collegae Episcoporum vocarentur; attamen, ut saltem dignitate villanos se inferiores esse, ostenderent praesules urbani, novum vicariorum nomen introduxerunt, habere quidem Chorepiscopos dignitatem Episcopalem, sed vicariam solum, et sic omnem eorum potestatem ab Episcopo, cui subessent, tanquam a capite gubernationis ecclesiasticae, dependere. Quod ipsum tamen ab Episcoporum ordine illos minime exclusit, neque quidquam obstat, quod Episcopalia quarundam functionum exercitia iis fuerint denegata. Duplicis generis Chorepiscopos in vetere ecclesia fuisse, alios scilicet in parvulis oppidis, vicis ac pagis; alios contra, qui in urbibus maioribus ipsorum Episcoporum praesentium vices gererent, ex canone VIII. Concilii Nicaeni euin-

e) Diff. cit. §. 8. et. 9.

c. 7. membr. 3. §. 21.

f) *Instit. iurispr. eccles.* L. I.

g) Vid. c. 4. D. 68.

eūincere studuit ANT. VAN DALE. ^{h)} Quod quomodo sit accipiendum, explicat IOH. FRANCISC. BVDDEVS. ⁱ⁾

§. VII.

Reprobatos tandem Chorepiscopos et penitus sublatos fuisse, vulgo ex epistola quadam DAMASI ^{k)} probari solet; sed aeque illam supposititiam esse, ac alias eiusdem farinae decretales, in Collectione ISIDORI MERCATORIS obuias, ex instituto demonstravit DAVID BLONDELLVS. ^{l)} Primum iis vulnus inflatum est anno CCCLX. in Concilio Laodic. c. LVI. vbi patres congregati ita sanxerunt: Ὅτι ἔδει ἐν ταῖς κώμαις καὶ ἐν ταῖς χώραις καθίστασθαι ἐπισκόπους, ἀλλὰ περιόδους, quod non oporteat in villulis vel in agris constitui Episcopos, sed periodeutas. Quod vocabulum non circuitorem s. circumcuratorem, vti quidem vulgo redditur, sed curatorem animarum eodem sensu denotare, quo curatores corporum s. Medici olim dicebantur periodeu-

h) In Dissert. de vera et falsa prophetia p. 1. c. 4. p. 218.

i) In Commentat. Historico-dogmat. de Ecclesia Apostolica c. VI. §. 3. not. ** pag. 687.

k) Vid. c. 5. D. 68.

l) In Pseudo-Isidoro et Turriano vapulante. Conf. programma nostrum inaug. de Collectione iuris can. tum veteris tum recentioris. pag. 22. sq.

riodeutae ^{m)} praeter SALMASIVM ⁿ⁾, SVICERVVM ^{o)} et HILDEBRANDVM, ^{p)} contendit supra laudatus IAC. BASNAGIVS, ^{q)} inde curati titulo, qui medio aevo promiscue parochis tribui

m) Frequens est apud veteres haec Medicorum appellatio, rei ipsi adeo visa conueniens, vt *περιδικά* et *περιδευσις*, quae vocabula proprie actum obambulandi indicant, cuiuscunque morbi sanationem et profanis et ecclesiasticis scriptoribus significarent. Quod variis exemplis et CAROLVS DV FRESNE in *Gloss. med. et inf. Graecit.* et SVICERVS in *Thef. eccles.* h. v. docent, quorum illud, quod ex ATHANASIO desumptum est, prae caeteris ideo meretur notari, quod idem verbum ibi de Christo coecum sanante adhibetur. Sed quod multis eiusmodi vocabulis accidit, innocenti et honesta appellatione in deteriorem partem detorqueri coepta, male deinde periodeutae audire eoque nomine. Medicastrum et circumforanei tantum denotari coeperunt. Vnde nec MODESTINVM Ictum, cuius fragmentum extat in l. 6 ff. de *Excusat.* vbi §. 2. Medicis, qui pe-

riodentae vocantur, quemadmodum a reliquis muneribus, ita etiam a tutela et cura vacatio tribuitur, non tales intellexisse circulatorios, ex aliis iuris textibus probat MENAGIVS in *Amoenit. iur. ciu.* c. 35. p. 219. Neque vero sedentarios et in vmbra medicinae studia exercentes, vti CVIACIVS ad h. l. notauit, quos, obseruante MENAGIO, l. d. p. 220. Medicorum princeps, HIPPOCRATES, *λόγω, ἐκ ἐργῶν ἰητρῆς* vocat, sed eos solum, qui circumeundo et aegros perambulando publicis commodis inserviunt, atque Clinici alio nomine dici consueverunt, hoc priuilegio gaudere, ipsa ratio legis satis innuit, quae illos onere tutelae ab officio aegrotos visitandi non vult auocari.

n) De Episc. et Cler. p. 314.

o) *Thef. eccles. voc. περιδευτής.*

p) De Episc. §. 50.

q) l. c. §. 6.

bui solebat et hodiernum apud Gallos, vti vocabulum *Curé* testatur, vsitatus est, lucem affundere conatus. Ratio, quae potissimum huic explicationi fauere videtur, haec est, quod periodeutae in locum Chorepiscoporū substituendi ex intentione concilii, nomine saltem Episcopali mutato, nihilominus in vno loco manere debuerint. Verum enim vero munia ipsorum in circumeundis lustrandisque ecclesiis omnino constituisse, peculiari opera satis probatum dedit GUSTAV. GEORG. ZELTNERVS. ^{r)} Vnde non male SCHILTERVS, ^{s)} eis comparat die Land-Inspectores, passim ad ecclesias visitandas constitutos et pagos vicosque crebro hoc fine obambulantes. Sicuti tamen ipse ZELTNERVS Celeberrimi EVERH. OTTONIS ^{t)} sententiam in medio relinquit, scilicet similem Medicorum, aegros visitantium, circuitioni vocis periodeutae significatum esse, sed ipsos periodeutas praeter munus illud ecclesias obeundi certae ecclesiae s. certo alicui vico affixos fuisse; ita iis, quae in contrariam partem moneri possent, repugnat locus THEODORITI, quem pro eadem opinione stabilienda
attu-

r) In *Theologo circuitore s. de periodeutis veter. eccles. restituendis* voto, quod dissertationis Hist. Theol. argumen-

tum continet, Altorf. 1718. edit.

s) *I. I. C. L. i. Tit. 7. §. vlt.*

t) *De aedil. colon. c. VI. n. 7.*

attulit elegantissimus AEGID. MENAGIVS. ^{u)}
 Sed quamcunque demum sententiam in re tam
 dubia et a nostra aetate tam remota amplectaris,
 id certum est, patres concilii Laodicensis scopum
 suum non statim obtinuisse. Discrimen enim in-
 ter Chorepiscopos et periodeutas per longa ad-
 huc temporum interualla continuatum fuisse, tum
 ex l. 42. §. 9. C. de *Episc. et Cler.* obseruat Illustr.
 BOEHMERVS, ^{x)} tum variis Chorepiscoporum,
 post illa tempora adhuc occurrentium, exemplis
 DIONYS. PETAVIVS, IAC. BASNAGIVS et
 IOSEPHVS BINGHAMVS ostendunt. ^{y)} Diu-
 tius adhuc in ecclesia Occidentali, vbi etiam, quod
 supra iam monui, tardius innotuerunt, floruisse,
 constat, Chorepiscopos, neque hos ab ordine Epi-
 scoporum excludi passus est RHAB. MAVRVS,
 seculo IX. sedem Archiepiscopalem Mogunti-
 nam occupans, sed ipsis aduersus decisionem Leo-
 nis III. Pontificis, cui contentionem hac de re ex-
 ortam dirimendam proposuerat Carolus M., di-
 gnitatem Episcopalem vindicauit. ^{z)} Neque
 vero statim decretum papale de abrogandis Chor-
 episcopis a proceribus, qui tum in comitiis Ra-
 tisonensibus congregati erant, approbatum fuit,
 quippe

u) In *Amoenit. iur. ciu. c. 35.* y) locis cit.

p. 217.

x) *Iur. Eccles. Protest. L. III.*

Tit. 39. §. 21.

z) In *Tr. de Chorepiscop.* a
 BALVZIO edit. Tit. 8.

quippe qui eos saltem ad presbyterorum ordinem reuocarunt. a) Ab hoc tamen temperamento ipsum Carolum M. tempore procedente recessisse atque Chorepiscopos de gradu deiecisse suo, immo tandem penitus sustulisse, ex variis capitulis colligit ZIEGLERVS b), qui simul causas diuturnae ipsorum conseruationis in ecclesia Occidentali dissoluto Episcoporum viuendi generi adscribit, qui, genio suo indulgentes, venationi, aucupio caeterisque seculi oblectamentis, vnice vacabant et ad functiones officii sui vicaria aliorum opera utebantur. Vnde apud pseudo DAMASVM, c) cuius fictae epistolae circa illud tempus lucem adspexerunt, meretricibus comparantur, *quae statim, vt pariunt, infantes suos aliis nutricibus tradunt educandos, vt suam citius libidinem explere valeant.* Nam et ipsi *infantes suos, id est, populos sibi commissos aliis educandos tradere* ibi dicuntur, *vt libidines expleant, id est, pro suo lubitu secularibus curis inbient, et, quod unicuique visum fuerit, liberius agant.* Nulla aut rarior saltem ab illo tempore in Occidente Chorepiscoporum fit mentio, qui seculo X. et XI. circiter tandem penitus occide-

C 2

runt

a) Vid. *Cap. Reg. Franc. L. VII. c. 187.* Conf. BALVZ. T. II. p. 1237.

b) l. d. et in *not. ad LANZ. CELL. L. I. Tit. 17. §. 2. n. 242.*
c) *Epist. V.*

runt atque in eorum locum Decani rurales et plebani surrogati fuerunt.^{d)} Qui enim in ecclesiis Germaniae et Galliae adhuc retenti sunt Chorepiscopi, ex quibus Treuirensis et Coloniensis pro exemplis adducit RHETIVS,^{e)} nomine potius, quam re ipsa, tales esse censentur.^{f)}

§. VIII.

In Anglia sub initium reformationis regnante Henrico VIII. de Chorepiscopis sub Episcoporum suffraganeorum nomine restituendis actum esse, BURNETVS^{g)} memoriae prodidit et ex eo BINGHAMVS^{h)} adnotavit. Saltem similes illis esse in ecclesiis Anglicanis Decanos rurales, tempore Iacobi I. ostendit D. MOCKET,ⁱ⁾ quem Archiepiscopo Cantuariensi a sacris domesticis et praefectum collegii omnium animarum in Academia Oxoniensi fuisse, ex Actis eruditorum Lips.^{k)} didici, quae etiam fata libri, ob iunctos ipsi

d) Vid. SPELMANNI *Glossar. Archaeolog.* voc. Chorepiscopi. add. Consultiss. DIETERICVS GOTTH. ECKARDT. in *der Erklärung über IOH. SCHILLERI Inst. iur. can. L. I. Tit. VII. §. 21. n. 23.*

e) *Instit. iur. publ. L. I. Tit. 16. §. 22.*

f) Conf. CHYTRAEI *Sax. L. XXV. et XXVI. et SITHMANN de iure Episc. c. 1.*

g) *Hist. of Reformat. Vol. I. p. 157.*

h) l. d. §. 17.

i) In *Tr. de politia ecclesiae Anglic.* qui vna cum RICHARDI ZOYCH *descriptione iuris et iudicii eccles.* et *descriptione iuris et iudicii temporalis* Lond. 1683. fuit recusus.

k) Ann. 1685. p. 100. sqq. ubi recensio modo dictorum Tractatumum extat.

ipsi alios libros regimini ecclesiastico perniciosos, flammam passim, enarrant.

§. VIII.

In Germania excusso iugo pontificio repurgatoque B. LUTHERI opera sacrorum cultu status ecclesiasticus in terris Protestantium aliam plane faciem induit. Cessauit enim illa Hierarchia dominatusque papalis, cui adornando, tuendo amplificandoque Pontificii doctores tantopere fuerunt intenti, omneque ius circa sacra, quod Clerus per tot secula usurpauerat, summae potestati civili vindicatum fuit, ac principibus Euangelicis etiam per pacem Religiosam et Westphalicam iure quasi postliminii restitutum. Neque tamen hinc omne discrimen inter ministros ecclesiae sublatum, sed boni ordinis causa pro functionum, quas obeunt, varietate ac differentia diuersus quoque honor diuersaque dignitas eis attributa. Est igitur etiamnum quaelibet fere prouincia, quae principi Euangelico paret, in certas dioeceses diuisa, quarum unaquaeque, uti olim Episcopi inspectioni suberat, ita nunc, explosa iurisdictione Episcopali, utpote quae omnis in principe residet, et modestiore vocabulo Latino, quod tamen Graecum ἐπισκοπῆντες planissime interpretatur, adhibito, Superintendentis curae est demandata, cuius muneris rationem

tionem plena manu tradit CASP. ZIEGLERVS. 1) Istaе dioeceses suas habent parochias, maxime paganas et rurales, quarum parochi s. pastores Superintendentem, vt superiorem suum, reuerentur, de rebus in parochia sua contingentibus ad ipsum referunt, praeceptisque eius obtemperant, auctoritate principis, a qua sola robur accipiunt suum, datis. m) Quum autem vnus saepe non sufficiat omnibus in vna prouincia dirigendis, Superintendenti Generali plures Speciales et Adiuncti ad exemplum veterum Chorepiscoporum, quos hinc non incongrue cum illis comparat IOH. SCHILTERVS, n) sunt subordinati. Quae instituta sicuti ad bonum ordinem in ecclesia reducendum promouendamque disciplinam ecclesiasticam multum conferunt; ita non solum in Saxonia Electorali, o) vbi tamen deinde, tum nomen, tum officium Superintendentis Generalis fere in desuetudinem abiit.

1) In libello singulari, qui *Superintendentens* inscriptus est.

m) Praeuert iam LVTHERVS et nominis et officii huius determinatione im Unterricht der Visitation Tom. IV. Altenb. fol. 468. rubr. Von Verordnungs des Superintendenten.

n) l. d. §. penult.

o) Vid. *Ordinat. eccles. Electoral. Sax. Tit. Von der Visitation*. Rubr. Vom Amt der Gene-

ral-Superintendenten, vbi sic constitutum legitur: Damit die Special-Superintendenten und derselben Adiuncten unterworfenen Pfarrer in gebührenden Fleiß und Treu ihres Amtes und göttl. Veruffs, so viel die Sorge ihrer ihnen von Gott befohlenen Pfarr-Kinder und Inspection der andern jeden assignirten Kirchen anlangt, gehalten werden, soll jeder General-Superintendentens auf seine Special-

abiiit. p) sed etiam in terris ducum Saxoniae inualuerunt, vbi potissimum Ernestus Pius, dux Saxo-Gothanus, gloriosae memoriae, cui salutem ecclesiae in primis curae cordique fuisse constat, saluberrimas ordinationes ecclesiasticas condidit et ad earum exactiorem obseruationem novos passim inspectores rei ecclesiasticae et Adiunctos *ἐπισημοπύτων* constituit. Extra Saxoniam vero non tam frequens est haec functio, sed Decanorum nomen magis receptum est. In terris Brunsvico-Luneburgicis, vbi olim Archidiaconorum sic dicti Locumtenentes, s. vicem gerentes, quales subscriptiones in antiquis diplomatibus occurrunt, Adiunctis similes videntur, Superintendentes Speciales sunt frequentiores. Quod ad ipsam subordinationem Adiunctorum, vbi hi vsu veniunt, attinet, illa ita se habet, vt, si casus dubius incidat, Adiuncti Superin-

Special-Superintendenten und Adiuncten fürnehmlich seine fleißige unnachlässige Inspection halten, und mit Ernst sehen, damit jederzeit solche Aemter mit reinen, unverdächtigen, beständigen, aufrechten, redlichen, christlichen, verständigen, eiferigen Personen, so viel möglich, versehen, daß auch jeder seinem Befehl und Amt der Instruction nach mit Fleiß und treulich nachkomme, und hierinnen niemand verschonet werde.

p) Vid. ZIEGLER l. c. c. III. §. 6. vbi rationem, cur Superintendens Wittenbergensis solus nomen istud retinuerit, hanc esse, suspicatur, vel quod prior tempore hoc titulo fuerit insignitus, vel quod Wittenberga, Electoratu vinculo annexa perpetuo, primam in circulo Electorali sedem adeoque quasi metropolin constituat.

Superintendentem, et hic consistorium, quod apud Protestantes nomine principis iurisdictionem ecclesiast. exercere solet, consulere debeat. 9)

§. X.

Neque tamen vna eademque omnium Adiunctorum est conditio, potius mediatos alios, alios immediatos esse videmus. Illi Superintendenti sunt subordinati et ad eum de rebus, quae in ecclesiis ad inspectionem suam spectantibus geruntur, referunt; hi contra immediate Consistorio subsunt et peculiarem suam, ut ipse Superintendens, habent dioecesi, in qua etiam visitationes ecclesiarum et scholarum suscipiunt atque in causis matrimonialibus aliisque ecclesiasticis cum iudicio ecclesiast. inferiori, quod das geistliche Untergericht vocari solet, primam instantiam formant, nisi quas Consistorium sibi soli reseruauerit, de quibus vel ab Adiuncto solo vel a iudicio ecclesiastico inferiori relationes ad illud fiunt. Talem Adiuncturam esse Frauenbreitungensem, intellexi ex iis, quae nuper mecum amice Vir quidam *Plurimum Reuerendus* hac de re communicauit. Habuisse enim illam, scribit, cum adhuc pago Schwallungensi affixa et Superintendenti Wafungensi subordinata esset, Adiunctum mediatum, qualis etiam olim Herpffae fuit, sed, postquam a. MDCLXXIII. ab Ernesto pio Schwallunga Frauenbreitungam translata est, Georgium Melchiorum Reichartum primum Adiunctum immediatum nactam esse.

DISSER-

9) Conf. *Instruction die Ca-* betreffend, quae saepius sunt re-
rechisation betreffend Tit. 2. cusae. Add. Kirchen-Ordnung
 Vor die Superintendenten und Tit. XIV. von derer verordneten
 Adiunctos §. 5. in den Fürstl. Superintend. und Adiuncten
 Sächs. Ernestinischen Verordnun- Inspektion §. 5. apud AHASV.
 gen das Kirchen- und Schul-We- FRITSCH. *Iur. eccles.* part. III.
 sen, wie auch Christl. disciplin pag. 233.

DISSERTATIO SECUNDA
DE
SUPERINTENDENTIBVS
ECCLESIARVM PROTESTANTIVM
EPISCOPORVM VETERIS ECCLESIAE
PROPAGINE.

§. I.

Ex hisce igitur, quid de Adiunctis eorumque origine habendum sit cuius patebit: quamobrem nunc in origines Superintendentium breuiter inquirendum, atque vel primas ducendo lineas ostendendum erit, illos et nomine et omine Episcopos ecclesiae Christianae primitiuae referre. Hoc non adparebit dilucidius, quam si vtriusque muneris functiones inter se comparentur. Antequam autem singulas persequamur, generatim cum ZIEGLERO ^{a)} praemonuisse iuuabit, Episcopi nomen non cum ecclesia demum ortum, sed iam ab antiquissimis inde temporibus Graecis pariter atque Romanis fuisse familiare. Vt enim nunc omittam, passim in scriptis HOMERI, PINDARI, AESCHYLI, PLVTARCHI, HERODIANI aliorumque, ipsos

D
Genti-

a) de *Episcopis* Lib. I. c. I. §. I.

Gentilium Deos, utpote caeli praefides et custodes, ex alto speculatores, recte factorum malefactorumque inspectores, ac pactorum testes, Episcopos dici; Reges item populorum suorum pastores et Episcopos adpellari; nomen istud variarum rerum, profanarum potissimum, inspectoribus atque curatoribus tribui, adeoque politicis officiis accommodari solitum est^{b)}. Hinc illud non ordinis ecclesiastici proprium, sed saecularium quoque hominum commune esse, tum eruditissime, tum elegantissime, uti omnia solet, docuit Vir summe Reuer. CHRISTOPH. AVG. HEVMANNVS^{c)}. Sed neque hoc cum CLAVD. SALMASIO^{d)} intactum hic relinquere possumus, sicuti apud Graecos ἐπισκοπήν ἀπὸ τῆς ἐξουσίας, ita apud Romanos curationem s. inspectionem a potestate fuisse distinctam. Labet hisce observationibus, quum ad dulcissimos classicorum auctorum fontes nos deducant, tantisper immorari. Si ad Graecorum igitur respublicas adscendamus, ἐπισκοποὶ se nobis offerunt, quos Athe-

b) Conf. SYICERI *Thes. Hippolitus saeculi tertii scriptor ecclesiasticus?* Gotting. MEISNERI *diff. de Legibus L. 1737.* IV. Sect. 2. Art. 2. Q. 3.

c) *Diff. in qua docetur, ubi et qualis Episcopus fuerit S. matu papae c. r.* d) In *diff. de foenore Trapezit. p. m. 528 sqq. et de primatu papae c. r.*

Athenienses ad visendas perlustrandasque ciuitates, ditioni suae subiectas, mittere solebant °); quod genus inspectores, in oppida missos, Laconibus ἀρμους dictos esse, legimus f). Neque vero semper eiusmodi Episcopos s. Ephoros, veluti magistratus, summum rerum arbitratum habuisse, ex eo colligere licet, quod apud Athenienses quoque occurrunt τῆς χώρας ἐπίσκοποι, alio nomine περιπολοι, a circumitione et peregrinatione sua ita vocati g), quos, antequam ληξιαρχικοὶ fieri, id est, rei hereditariae potestatem et bonorum suorum possessionem nancisci possent, ab anno aetatis duodeuicesimo, quo ex ephebis excefferant, vsque ad ipsum vicesimum regiones limitaneas intra Atticae fines h) circumire, veluti tirocinia armorum meditando, cuncta sedulo circumspicere, subinde vrba et suburbana castella custodire, suamque adeo vigilantiam populo adprobare oportebat, quo, necessi-

D 2

tate

e) Vid. HARPOCRATION, et qui eum descripsit, SVIDAS, VOC. ἐπίσκοπος.

f) conf. SCHOLIASTES ARISTOPHANIS in *Anibus* V. 1023.

g) Vid. HARPOCRATION VOC. περιπολος, et quae tum PHIL. IAC. MAVSSACVS ad

h. l. adnotauit, tum HENR. VALESIVS ad MAVSSACI notas adiecit. add. GVIL. POSTELLVS de *Magistratibus Atheniensium* c. 18.

h) conf. SAMVEL PETITVS ad *Leges Atticas* L. VIII. Tit. I.

tate forte ingruente, regionum, viarum et locorum, peritia patriae prodesse. Talis custos apud TERENTIUM ⁱ⁾ Chaereas, Ephebus Atheniensis, in Piraeo fuisse publice dicitur. De simili genere Episcoporum apud Indos, quid in urbibus, quid in agris ageretur, Regibus civitatibusue denunciantium, testatur ARRIANVS ^{k)} eisque hoc potissimum dat laudi, quod nemo illorum vnquam mendacii fuerit accusatus. In primis autem praefectos orae maritimae portuumque custodes Episcoporum nomine insignitos fuisse, non solum CICERONIS testimonio ^{l)} comprobari, sed etiam ex CALLIMACHO perspicari potest, ^{m)} quem egregie hanc in rem EZECH. SPANHEMIVS illustravit ⁿ⁾. Obuersantur quoque in iure nostro, speciatim in l. 18. §. 7. D. de Muner. et honor. Episcopi, qui praesunt *pani et caeteris venalibus rebus, quae civitatum populis ad quotidianum victum vsui sunt.* Ex variis enim postremorum verborum lectionibus atque emendationibus, cum elegantioris Iurisprudentiae cultoribus, nulli dubitamus retinere hanc *Taurillianam*, HEVMANNO quoque nostro, nunquam sine elogio nominando, qui
aliam

i) *Eunuch.* Act. II. sc. 3.

k) *Histor. Ind.* p. m. 325 sq.

l) L. VII. Ep. XI. ad *Attic.*

m) in *Hymno in Dian.* v. 39.

et 259.

n) *Inobservat.* ad h. l.

aliam non minus ceteroquin ingeniosam, quam veteres Icti apud GELLIVM locutioni congruam substituerat ^{o)} praepiacentem. Per eiusmodi Episcopos, Gallis *Juges intendants de police et Commissaires des vivres* dictos, non male DIONYSIVS GOTHOFREDVS ^{p)} aediles Cereales intelligit, quos a Iulio Caesare, vt frumento praeesent, constitutos et a Cerere ita nominatos esse, DIO CASSIVS ^{q)} auctor est et POMPONIVS quoque refert ^{r)}. Munus vero illorum nullum aliud fuisse, quam ministerium publicum, ab omni imperio alienum, fusius, et multo cum eruditionis adparatu ostendit SALMASIVS ^{s)}, in curatione muneris eiusmodi personalis, quam Ictus ARCADIVS CHARISIVS, ex cuius scriptis legem illam transcripserunt compilatores Pandectarum, *in animi prouisione et corporalis laboris intentione* s. in corporis labore et sollicitudine animi ac vigilantia ponit, definitionem inuenisse laetatus, quae omnium optime in Episcopos ecclesiae quadret. Hinc etiam, vt spiritualement animarum curam, ipsis incumbentem, eo luculentius declararet, medicos in subsidium vocauit, qui propterea,

D 3

quod

o) l. d. not. h.

p) Ad dict. leg. not. y.

q) L. 43. p. 239.

r) l. 2. §. 32. de O. I.

s) l. c. et in *Apparatu ad libros de primatu Papae* pag. 161. fqq.

quod aegros inuisunt, attente inspiciunt, curiose obseruant et sollicite curant, περιόντες καὶ ἐπισκοπῶντες XENOPHONTI et GALENO dicuntur. Et quamuis reprehensionem HERALDI ^{t)} incurrerit SALMASIVS, quod aegri ἐπισκοπήν de Medici ad aegrum itione dixisset; iure tamen meritoque hoc nomine ab AEGIDIO MENAGIO ^{u)} fuit defensus. Interdum verbum ἐπισκοπέω idem denotare, quod lustrare, recensere, ex versione septuaginta interpretum demonstrat supra laudatus ZIEGLERVS ^{x)}. Quamobrem haud dubie ERASMVS ^{y)} illud *militare verbum* dixit, *quod qui se profitetur ducem exercitus, ἐπισκοπέω, id est, despicere debeat, ne quid desit sui vexilli militibus.* Vnde et HOMERVS Hectorem ἐπίσκοπον dixit. Haec omnia vero, satis, opinor, multiplicem vocabuli Episcopi in sensu, quod aiunt, politico vsu euincunt.

§. II.

Nec minus frequenter Latinum Superintendentis nomen eodem significato adhiberi solet. Ita, vt vel vnum alterumue exemplum proferamus,

e) *Animaduers.* in *Salmas.* L. V. c. 20.

u) In *Amoenit. iur. ciu.* c. 35. conf. quae de *periodentis* (Me-

dicis, aegros perambulantis) dicta sunt supra §. VII. not. e.

x) l. c. §. 3. extr.

y) In *Ecclesiaste* suo L. I. p. 47.

mus, DOMINICVM GV ILIELMVM, celebrem Medicum ac Mathematicum, hydrometriae inprimis, cuius professionem, in Academia Bononiensi recens conditam, multum ornauit, callentissimum egregioque, de Natura fluminum, Tractatu maximam consecutum famam, anno 1686. aquarum Bononiensium Superintendentem constitutum esse, docet ipsius elogium, Actis eruditorum Lipsiensium insertum^{z)}; cuiusmodi aquarum publicarum ἐπισκοπήν, quae olim penes aediles atque censores cum potestate aliqua fuerat, ab Augusto peculiaribus curatoribus demandatam, ex FRONTINO, de *Aquaeductibus*, eo animo commemorat SALMASIVS^{a)}, vt Episcopus sine imperio esse, nouo probet argumento. Aliud exemplum idque longe illustrissimum nobis praebet summa praefectura, quae Gallis vocatur *la Surintendance*, et varia eiusmodi Summorum praefectorum genera multiplicem huius vocabuli usum commonstrant^{b)}, Anglorum quoque, quibus *a Superin-*

z) Ann. 1711. mens. Iun. pag. 47.

a) De foenore *Trapezit.* p. 529.

b) V. g. *Surintendant des finances, des batiments, de la fauconnerie, de la Venerie.*

Immo feminis quoque id nominis tribui, indicat titulus de *Madame la Surintendante*, quem summa familiae reginae praeposita, *La premiere officiere de la Maison de la Reine* gerit. vid. RICHELET *Dict. voc. Surintendant.*

perintendent atque a *Chief Ouerfeer* s. *surueyor* sunt vnum idemque, et Itolorum, qui per *Soprain-tendente* et *Sopracapo* idem officium indicant, idiomate receptum.

§. III.

Quemadmodum autem iam apud Romanos episcopi adpellatio a rebus profanis ad sacras, adeoque ad ipsum cultum Deorum, fuit translata, quo sensu PLVTARCHVS in *Vita Numae* Pontificem maximum τῶν ἱερῶν παρθένων ἐπίσκοπον, *sacrarum virginum*, quas Vestales vulgo nuncupatas esse, constat, *inspectorem et magistrum* vocat; ita ecclesia Christiana ab incunabulis suis illud in omnibus istis significatibus, siue speculato-rem, siue inspectorem s. visitatorem s. curatorem denotet, sibi proprium fecisse, ex sequentibus patebit. Quos vero Graeco vocabulo Episcopos dixit ecclesia primaeva, illi successu temporis Latino nomine Superintendentes fuerunt adpellati. Praeuiuit hac adpellatione AVGVSTINVS ^{c)}, in dictum Pauli: *Qui Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat*; sic commentatus: *Exponere voluit, quid sit Episcopatus; quia nomen est operis, non honoris. Graecum est enim atque inde ductum vocabulum, quod ille, qui praeficitur, eis, quibus*

c) De ciuit. Dei L. XIX. c. 19. apud GRATIANVM C. II. C. VIII. q. 1.

quibus praeficitur, superintendit, curam eorum
 scilicet gerens, ἐπι quippe super; σκόπος vero
 intentio est. Ergo Episcopus, si velimus, Latine
 Superintendentes possumus dicere. Et quos
 hic Superintendentes, alibi praepositos ^{d)} et Su-
 perintentes ^{e)} vocat, atque simul hanc compa-
 rationem subiungit: *Quomodo enim Vinitori al-
 tior sit locus ad custodiendam vineam, sic et Epi-
 scopis altior locus factus est.* Quam ipsam quo-
 que rationem ZONARAS ^{f)} reddit, *cur Episco-
 pis cathedra in editiori templi loco collocata sit?*
 scilicet, vt indicetur, oportere eos populum sibi
 commissum ex alto intueri et accurate obseruare.
 Eadem vocabuli interpretatione vtitur HIERO-
 NYMVS ^{g)}. *Quod quidem Graece, inquit, signi-
 ficantius dicitur, ἐπισκοπεῖτες i. e. Superinten-
 dentes, vnde et nomen Episcopi tractum est.* Ple-
 nius adhuc idem vocabulum explicat ISIDORVS ^{h)}:
*Episcopatus autem vocabulum inde ductum, quod
 ille, qui efficitur Episcopus, superintendat, scili-
 cet curam gerens subditorum; σκοπεῖν enim
 Graece, Latine intendere dicitur. Episcopi au-
 tem Graece, Latine speculatores interpretan-
 tur.*

d) Ibid. L. VII. c. 1.

e) In Psalm 126.

f) Ad can. Apostol. 58.
 p. 57.

g) Apud GRATIAN. c. 24.
 D. 93.

h) *Etymol.* L. VII. c. 12.
 ibid. c. 1. D. 21.

tur: nam speculator est praepositus in ecclesia dictus, eo quod speculetur, et perspiciat populorum infra se positorum mores et vitam. Quo stilo quoque vti sunt THEOPHYLACTVS ⁱ⁾ et S. BONIFACIUS ^{k)} alter Episcopum ex eo dici, scribens, quod omnes speculetur illisque prouideat; alter, S. BONIFACIUS, Episcopatum nominans speculationem. Similiter SIDONIUS APOLLINARIS, cum Papas, Lupum, ^{l)} et Faustum ^{m)} alloquitur, speculae charitatis meminit, de qua, tanquam Episcopi Episcoporum, tota ecclesiae Dei membra et sacra superinspiciant. Unde NICOLAUS I. Pontifex, vt significatum Episcopi intensiorem redderet, superinspectoris nomen usurpauit ⁿ⁾, GREGORIUS ^{o)} vero, postquam Marinianum Episcopum, quem obdormiisse suspicatus erat, ad officium suum rite exequendum iussisset excitari, hanc admonitionis suae rationem subiungit; quia, si haec non habet, vacuum Episcopi nomen tenet. Quibus verbis Glossa, quantumuis alias fallax, eiusmodi Episcopum supinum ac negligentem indicari, recte monet, qui non est Superintendens.

INNO-

i) In 1. Tim. 3.

k) In epist. 21. edit. LEZ-

NERI.

l) L. VII. ep. 1.

m) L. IX. ep. 3.

n) Ep. 12. in App.

o) L. V. ep. 29. in decreto GRATIANI C. 6. D. 86.

INNOCENTIUS III. p) pronunciauit: *Viduata ecclesia dicitur, quae, licet Episcopum habeat, inutilem tamen perhibetur habere.* Verum enim vero, iam dudum inutiles factos esse ecclesiae Rom. Episcopos, ex quo scilicet creuit ipsorum potentia in rebus saecularibus, quis non ex ipsa indole ac natura τῆς ἐπισκοπῆς intelligit, quae cum secundum PAVLVM q) debeat consistere ἐν τῷ ἐπιμελεῖσθαι τῆς ἐκκλησίας, in cura ecclesiae, non possunt non secundum PETRVM r) ἀλλοτριεπισκοποι dici, qui res alienas curant, contra ad se pertinentes negligenter tractant. Cum Superintendentis titulo, Latinius inspectoris, qui in nonnullis prouinciis quoque Decanus vel praepositus adpellari solet, nomen, in quibusdam ecclesiis vsitatum, conuenire itidemque Episcopum significare, cum GERHARDO IOH. VOSSIO rr), adnotauit ZIEGLERVS s), qui studiose veterum loca huc spectantia collegit. Ex dictis vero satis adparet, Superintendentis titulum non adeo nouum, nec a Protestantibus demum adinuentum; sed iam patribus ecclesiae cognitum fuisse.

E 2

§. IV.

p) c. 2. X. de *Translat. Episc.*

q) 1. Tim. III. 5.

r) 1. Ep. IV. 15.

rr) In *Etymol. voc. Episcopus.*s) In *Superintendente c. III.*

§. 2. et 4.

§. IV.

Ad rem ipsam si nunc animum aduertentes potiora saltem capita percenseamus, Superintendentes nostros veri nominis Episcopos esse, easdemque, quas antiqui, functiones obire, deprehendimus. Non repetam hic, quod iam alibi saepius monitum fuit ^{t)}, nullum tribus prioribus saeculis inter Episcopos et Presbyteros fuisse discrimen, nisi quod, tempore succedente illi *πρωτονθεοπίαν* s. primam in horum confessu sedem tenerent. ^{u)} Hoc solum, facem nobis praeferente Ill. BOEHMERO ^{x)}, ex recondita antiquitate ecclesiastica sufficere adduxisse, mutata licet saeculo quarto, quo Episcopi non amplius singulis adstricti fuerunt ecclesiis, sed pluribus coeperunt praeesse, rerum facie, paulatimque iis, qui in vrbe Metropolitana Episcopi munere fungebantur, praerogatiua quadam tributa, intra solos tamen hanc

t) Vid. supr. §. 4. not. a. et conf. progr. nostrum inaug. de collectione iuris can. tum veteris tum recentior. p. 15. not. i. et utroque loco laudatos scriptores, quibus addas, si lubet, ex nostratibus BALTHAS. MEISNERVM, Theologum, in diff. cit. de Legibus p. 556. sqq. et ZIEGLERVM, Ictum, de Episcopis L. I. c. III. atque ex

pontificiis Reu. IOH. PETR. GIBERT, in *Corp. iur. can.* Col. Allobrog 1735. III Tom. in fol. edit. T. I. prolegom. part. prior. Tit. XIX.

u) Conf. Ill. BOEHMERI diff. VII. I. E. A. de Confessu ord. eccles. §. 12. sqq.

x) Diff. VIII. de Veteri ecclesiae statu §. 19. sqq. add. I. E. P. L. I. Tit. 31. §. 80.

hanc ipsam inspectionis limites substitisse y), vi cuius Metropolitanis incumbere vitae et moribus reliquorum Episcoporum inuigilare atque cauere, ne quid ab iis in detrimentum ecclesiae susciperetur. z)

§. V.

Haec subordinatio tempore Reformationis, ipso praecunte, Hierarchiae pontificiae destructore, B. LUTHERO*), prudenti quidem et ecclesiae salutari consilio retenta, atque sic ecclesiae etiam, Evangelicae religioni addictae, in certos districtus, qui in iure canonico Dioeceses s. territoria vocantur, diuisae, sed nomen pristinum Episcopi, quippe quod a simplicitate primaeua iam penitus aberrauerat, postea quam fastu intumescerent ecclesiae Antistites officii sui limites transgressi, iura

E 3

Prin-

y) Quousque autem ea sese extenderit successu temporis, ex iis videre licet, quae eleganter ac solide, more suo, disseruit Vir. Ill. IOH. IAC. MASCOVIUS in *diff. iuris eccl. publ. de Primatibus, Metropolitanis et reliquis Episcopis ecclesiae German.* Lips. 1729.

z) Conf. DAVID CLARKSON *Traité historiqué de l'Etat primitif de l'Épiscopat.*

a) In *Libello visitatorio c.*

17. f. im Unterrichte der Visitatoren T. IV. Altenb. fol. 408. rubr. Von Verordnung der Superattendenten, vbi ita scribit: Dieser Pfarr soll Superattendens seyn auf alle andere Priester, so im Amt oder Reuier des Orts sitzen, sie wohnen unter den Eldstern, Stiffftern, den von Adel oder andern, und fleißig aufmercken haben, daß in den obbestimmten Pfarren recht und christlich gelehret ic.

Principum non solum circa sacra, sed etiam circa profana, vsurpatorum instar, inuasissent, repudiatum, eiusque loco modestius Superattendens ^{b)} s. Superintendentis vocabulum adhibitum est, quod circa annum 1528. potissimum vsu inualuisse, ex VITI LVDOVICI a SECKENDORFF *Historia Lutheranismi* adparet ^{c)}. Ipsum tamen LVTHERVM postea quoque nihilominus adhuc Superintendentes Episcopos salutasse, inter alia, Epistola indicat, quam anno 1544. ad Superintendentem Saxo-Gothanum, FRID. MYCONIVM, scripsit, et in cuius inscriptione eum Episcopum Gothensem et Thuringiae vocat ^{d)}. Hinc etiam CASPAR AQVILA, amicus LVTHERI, modo

b) Hoc nomen ab initio frequentius vsurpatum fuisse, quam Superintendentis, cum ex ipsis scriptis LVTHERI, Epistola ad Superintendentes Onoldinos, infra laudanda, tum etiam ex Pastorum et Superintendentium coaeuorum subscriptionibus patescit, quas vid. apud Cl. IOH. ERDM. BIECK in dreyfachen Interim p. 122. nec non ex literis, ab Electore Sax. IOH. FRIDERICO ad G. SPALATINVM Superattendentem Altenburg.

eiusque vxorem anno 1543. datis, quae exhibentur im Usten und Neuen anno 1730. Zweyter Beytrag n. II.

c) Conf. L. II. Sect. 13. §. 36. addit. 2. n. 28.

d) Conf. IOH. GEORG. IVNCKERI Addit. ad *Myconium Rediuuum* ab ANTONIO PROBO, quondam Superintendente Generali Viniariensi, oratione Latina, quam deinde IOH. MATH. IVNCKERVS in vernaculam conuertit, celebratum pag. 66. et 75.

modo Pastorem et Superattendentem, modo Pastorem et Episcopum Salfeldensem se scripsit ^{e)}. Neque adeo errarunt ICTi nostri, CONRADVS RITTERSHVSIVS ^{f)}, MATTH. STEPHANI ^{g)}, THEODORVS REINKINGIVS ^{h)} eosque secutus, magnus CARPZOVIVS ⁱ⁾, quum Superintendentes hodiernos Episcopos adpellauerunt. Nec sane dubium est vllum, posse, si principi ita visum fuerit, vetus Episcopi nomen, quod in ecclesiis, Anglicana, Danica et Suecica ad hunc vsque diem vigere neminem fugit, inspectoribus ecclesiarum nostrarum s. Superintendentibus iure quasi postliminii tribui ^{k)}; sicuti e contrario *Henrico VIII.* Regi Angliae, quondam placuit *Thomae Cromwello* titulum *supremi Superattendentis in sacris*, et cum eo auctoritatem, ipsa Archiepiscopali maiorem, conferre ^{l)}; atque in Scotia, teste

THO-

e) In der Hochndstigen Ermahnung an das kleine blöde verzagte Christen Häuslein anno 1548. Erford. edit cuius recensio extat in der Sammlung von alten und neuen anno 1730. Erster Beytrag n. V.

f) Ad *Novell.* P. I. c. 7. n. 10.
g) de *Jurisd.* L. III. P. I. c. 16.

h) De *Regim. saecul. et eccl.* L. III. Class. 2. c. 3. n. 10.

i) *Jurisprud. Consistor.* L. II. D. 19.

k) Conf. BOEHM. I. E. P. l. c. §. 76. et III. PERTSCH. *Elem. iur. can. et Protestant. ecclesiast.* L. I. §. 255.

l) Vid. I. C. BECMANN. *Histor. orb. terrar.* P. II, c. IV. §. 24.

THOMAS SMITHO ^{m)}), adhuc circa annum 1640. moris fuit Episcopos Superintendentes nominare. Nec in Polonia infrequentem esse hanc adpellationem, Superintendentes Lutherani, Bohemici et Reformati, quorum mentionem facit summe Reu. IABLONSKIUS ⁿ⁾), ostendunt. Sunt igitur Superintendentes nostri in sensu primaeuae ecclesiae veri Episcopi, qui in pastores suae Dioeceseos inspectionem habent, et, sicubi ad instar Metropolitanorum, quod ipsum nomen adhuc in Hassia vsu seruatur, Superintendens Generalis ^{o)}), aut, sicut in Ducatu Luneburgico ^{p)}), Generalissimus constitutus est, ipsius inspectioni subsunt eiusque consilio in causis alicuius momenti, ne omnia statim ad Consistorium deferre sit necesse, vti debent.

§. VI.

Sicuti autem olim Apostoli in vniuersum in presbyteris eligendis eorum inprimis rationem habuerunt, qui probatissimis moribus, sancto Spiritu sapientiaeque pleni essent, vnde etiam *ναρ' ἐξοχῆν* sapientes vocati ^{q)}); sicut PAVLVS ^{r)}) speciatim virtuti-

m) In *Vita* VSSERII p. 33.

n) In Libro de *Consensu Sandomir.* p. 188. 202. 213. et 219.

o) Conf. THOMASII Iurist. *Händel* p. II. Caf. XI. §. 18.

p) Vid Fürstl. Braunschweig-

Lüneburg. Cellischen und Grubenhagischen theils Kirchen-Ordnung c. III.

q) Testibus IOH. SELDENO de *Synedr.* L. I. c. 14. et VITRINGA de *Synag. vet.* L. III. p. I. c. I.

r) 1. Tim. III. 2.

virtutes eminentiores in Episcopo, qui irreprehensibilis esse debet, requirit; neque ex decreto concilii Laod. ^{s)} eligendi erant, nisi hi, quos multo ante nota probabilisque vita commendauerat, et qui in sermone fidei et recta operatione per suam conuersionem fuerint probati: ita hodie in constituendis Superintendentibus, quo exemplum praebere optimum non solum gregi suo, sed etiam pastoribus, inspectioni suae subiectis, possint, idem obseruari sapienter, vi iuris circa sacra, iubent Principes Euangelici in Ordinationibus suis ecclesiasticis ^{t)}, quas vtilissimo in-

s) C. 12. apud. GRATIAN. c. 6. D. 61.

t) Instar omnium hic laudanda venit ordinatio eccles. Elector. Sax. sub Rubr. von der Visitation und Superintendentenz bey den Kirchen, tum a ZIEGLERO in Superintendente c. IX. §. 22. tum a BOEHMERO l. d. §. 80. adducta, ad cuius exemplum ceterae pleraeque sunt compositae. Sanè iisdem fere verbis D. IULIUS DUX Brunsvico - Luneb. eandem circa constitutionem Superintendentium curam Consistorio suo iniunxit in Ordinatio eccles. 1569. promulgata, anno 1615. reuisa, et Tomo I. de-

rer Braunschweig. Lüneburgisch. Landes-Ordnungen, quae Göttingae prodierunt, inserta N. I. vbi sub Rubr. Superintendentenz-Ordnung p. 245. sic dispositum legimus: Befehlen und wollen hiermit, daß von Unserm Consistorio dieselbig Superintendentenz mit ihren General und special Superintendenten in ihrer Austheilung versehen und erhalten werden, mit gelehrten, gottfürchtigen, ernsthaftigen, tapffern Männern, die zu Gottes Wort, rechter prophetischen, apostolischen, heiligen, christlichen, Catholischen Religion, und der Augspurgl. Confession, auch Kirchen, einsondern Eifer, darzu ihre gute Testimonia

mo instituto colligere coepit Illustris MOSE-
RVS. u)

§. VII.

Sed magis adhuc similitudo inter Episcopos veteres et Superintendentes hodiernos elucescet, si iam utriusque muneris functiones potiores figillatim expendamus. Et primo quidem constat, Presbyteros atque Episcopos primitivae ecclesiae non solum concionatos fuisse, sed etiam sacramenta administrasse, quod opus S. S. ποιμαίνειν s. pascere gregem Christi vocat. x) Vnde quoque PAULVS in electione eiusmodi Pastorum ad donum διδασκτικὸν respici vult y), atque Presbyteros, qui recte gubernant, duplici honore dignos iudicat, μάλιστα τὰς κοπιῶντας ἐν λόγῳ καὶ διδασκαλία maxime in sermone et doctrina elaborantes z). Neque tamen omnes, qua tales, fuerunt doctores, aut ad docendum constituti, sed magis directores, confer-

simonia und Zeugniß, beyde der Lehre und des Lebens, bey der Kirchen und männiglich haben, damit sie mit der Wahrheit von den Lasterern nicht getadelt, sondern desto statlicher ihre wirkliche Execution, wie hernach unterschiedlich an jeden Ort davon gemerckt, vollstrecken mögen. Similia sancit Ordinatio eccles. Coburg.

p. 260. nec non Comitatus Lippiensis Lemgou. 1684. publicata c. 26. Von dem Amt der Superintend.

u) In Corpore iuris Evangel. eccles.

x) Conf. ZIEGL. de Episcopis L. IV. c. 3.

y) 1. Tim. III. 2.

z) l. c. V. 17.

conseruando in ecclesia bono ordini intenti, potestate vero docendi, si donis necessariis instructi essent, gaudentes. Itaque munus doctoris et presbyteri in vna eademque persona saepe fuit coniunctum. *Alii tamen vt VITRINGAE* ^{a)} *verbis vtar, vel rarius docuerunt vel etiam docendo penitus abstinuerunt, siue quod ad docendum minus fuerint idonei, siue quod in eodem coetu alios habuerint, se exercitatiores, et ad docendum dicendumque copiosius instructos, cum ipsi interea temporis aliam aliquam partem muneris presbyteri diligentius curarent.* Hinc distinctionem inter presbyteros docentes et regentes ortam esse, iam dudum viri in antiquitatibus ecclesiasticis versatissimi obseruarunt ^{b)}. Ita quoque Superintendentes nostri, quorum muneri plerumque cura animarum cum pastoratu primario vnita est, et docent verbum diuinum et reliqua peragunt sacra. Quum tamen principis nomine suam *ἐπισκοπήν* exerceant, atque in ipsius arbitrio positum sit, cui illam velit demandare ^{c)}, etiam non ordina-

F 2

to

a) l. c. L. II. c. 3. p. 493.

b) Vid. VITRINGA l. c. et BOEHMER. Diff. VI. I. E. A. de differentia inter ordinem eccles. et plebem s. inter CLERICOS et LAICOS §. 41. sqq.

c) conf. BRUNNEM. *Iur. eccles.* L. II. c. 8. 21. ibique STRYCK. ZIEGLER. in *Superintend.* c. IV. §. 9. PERTSCH. l. c. §. 260. ENGAV. I. d. §. 67.

to^d), Professori Theologiae, immo ICto, si ita libuerit, quippe qui Consistorii, cui Superintendentes parent, praesidem agere potest; facile est ad intelligendum, praedicationem verbi diuini et administrationem sacramentorum non ita cohaerere cum hoc munere, vt ab eo separari nequeant. Vnde iam TITIVS^e) notauit ZIEGLERVM, in alia omnia hic abeuntem^f). Hoc tamen simul silentio praeterire non possumus, quod iam cum VITRINGA monuit BOEHMERVS^g), post inductum inter Episcopos et Presbyteros discrimen, illos munus docendi ita sibi proprium fecisse, vt sine eorum auctoritate nemo inferiorum ad illud admitteretur. Digna sunt verba Celeb. LE MOYNE^h) ab utroque adducta, quae hic quoque locum inueniant. *Concionandi negotium, inquit, spectabat ad Apostolos, Episcopos et primos Presbyteros. Hinc in veteris ecclesiae temporibus semper concionabantur Episcopi, nec inferiores Presbyteri hoc munus occupabant, nisi annuentibus et concedentibus Episcopis et priori-*

d) Vid. TITIVS Probe des geistl. Rechts L. II. c. 8. §. 9. fgg. BOEHMER. I. E. P. L. I. Tit. 31. §. 81. et 90. et Tit. 39. §. 51. III. FLEISCHER. Einleitung zum geistl. Recht L. I. c. 20. §. 6.

e) l. d. §. 34.

f) l. d. cap. IX.

g) Diff. cit. VI. §. 42.

h) in Not. ad POLYCARP. Epist. p. 35.

prioribus Presbyteris. Eodem modo Superintendentes, quorum est curare, vt salua sit religio et ecclesia, Candidatis ministerii suggestum aperunt, nemoque sine ipsorum permisso ad concionem, ne quidem *δοκιμαστικῶν*, admitti potest ⁱ). Vocatos quoque et praesentatos examinant, examinatos confirmant, confirmatos ordinant, ordinatosque inuestiunt ^k); vacantibus porro ecclesiis prospiciunt, earumque curam, donec nouus pastor constituitur, vicinis commendant, ^l) iura et priuilegia sibi subiectorum tuentur, alicubi synodos cogunt, inspectionem in scholas, hospitalia, aliaue loca pia exercent, rationes ab administratoribus bonorum ecclesiasticorum exigunt, curam orphanorum et viduarum gerunt, adeoque omnia peragunt, quae olim presbyteris et Episcopis incumbabant. ^m) Praecipua vero cura, quae cum mu-

F 3 nere

i) ZIEGLER. I. c. cap. XI. TITIVS I. c. §. 37.

k) ZIEGLER. I. c. c. 13. sqq. LEHMANN. de officio Superint. c. V. sqq. BOEHMER. I. E. P. L. I. Tit. 13. §. 5. PERTSCH. I. d. ENGAV. I. c. §. 68. et 261.

l) Conf. BOEHM. I. P. Sect. VIII. c. 2. §. 24.

m) Conf. ZIEGLER. I. c. c. 23. sqq. BOEHMER. Diff. cit. VI. §. 24. I. E. P. L. I. Tit. 31.

§. vlt. et I. I. C. L. I. Tit. 24. §. XI. Add. qui vestigia eius sequuntur, PERTSCH. I. c. et ENGAV. I. c. Nuperrime quoque Vir Reu. IOH. CHRIST. HEINZELMANNVS officia veterum Episcoporum percensuit in *Commentatione Historico Theol. de Episcopis et diaconis primaevae eccles. Christianae, quam dissertationi viri s. R. ac doctiss. DAN. SALTHER-*

nerē ipsorum coniuncta erat, ipsamque adeo nominis Episcopalis rationem exprimebat, circa inspectionem sedulamque inquisitionem in vitam et mores tam parochorum, quam parochianorum dioeceseos suae, fuit occupata. Quae cum felices successus habere non posset, nisi ipsi subinde prouincias circumeundo ecclesias visitarent, naeuos hic vel illic latentes detegerent, detectos sanarent, quae ad disciplinam ecclesiasticam emendandam pertinerent, decernerent, adeoque salutem ecclesiae promouerent; magno rei Christianae incremento visitationes ecclesiasticae ad exemplum ipsorum Apostolorum, qui varia itinera et pro ecclesiis nouis plantandis et pro plantatis inuisendis susceperuntⁿ⁾, introductae sunt certisque legibus determinatae^{o)}. Agnouerunt eiusdem instituti primaevi utilitatem atque necessitatem^{p)}, inculcante in primis Luthero, principes Euangelici, ideoque vi supremae, quae ipsis competit, inspectionis in sacra, Superintendentibus ius visitandi

scho-

NII, S. Th. D. et Prof. Ord.
in Acad. Regiom. de Διακονοις
νεοφυτοις opposuit.

n) Conf. Act. XV. 14. et
36. I. Cor. XI. 34.

o) Conf. BOEHMER I. E.
P. L. III. Tit. 39. et in SCHIL-
TERO illustrato L. I. Tit. 6.

p) De qua ex instituto quoque egerunt scriptores quamplures. Conf. ERASM. SARCE-
RIVS von jährl. Kirchen-Visitationen, IOH. a Münster von der Kirchen-Visitat. AHASV. FRITSCH. de iure Visitat. eccles. ZIEGL. de Episcop. L. III. c. 26. et in Superint. c. 22.

scholas et ecclesias intra limites sui cuique territorii tribuerunt, certas in Ordinationibus ecclesiasticis ^q) formulas praescribentes, iuxta quas tum pastores, tum Ludimoderatores, tum etiam paroeciani debeant examinari. Praebuit hac quoque in parte Ordinatio ecclesiastica Electoralis Saxonica ^r) reliquis exemplum, quae succedentibus temporibus prodierunt. Et notabilis in primis est Georgii, Marchionis Brandenb. Ordinatio eccles. ao. 1533. publicata, quae in Bibliotheca Agendorum, ex insigni adparatu BOCKELMANNIANO, qui Cellae asseruatur, a Cl. IOAN. CASPAR. KOENIGIO editorum, primum tenet locum, et cuius obseruationem tantopere vrget GEORGIUS VOGLERVS, in Epistola anno 1534. insequenti ad Superattendentes Onoldinos, de Visitatione ecclesiarum solenni instituenda, scripta.

q) Conf. Ehr - Sächsische Kirchen-Ordnung Rubr. von der Visitation und Superintendenz bey den Kirchen; Braunschweig-Lüneb. Kirchen-Ordnung Rubr. Superintendenz-Ordnung, in Collectione Constitut. provincial. Göttingensi Tom. I. p. 245. sq. add. Königl. Preussl. Instruction, wornach die Inspectores der Neumarkt und incorporirten Ehren, ein jeder in seiner Diocesi die Local-Visita-

tionen anzustellen und zu verrichten haben, apud MOSERVM in Corpore iur. Euangel. eccles. Tom. II. p. 1037. sqq.

r) Conferri hic merentur, quae ad veterem historiam Visitationis sacrorum in terris Electoratus Sax. illustrandam publici iuris fecit Celeberr. KAPPIVS in der kleinen Nachlese einiger zur Reformation-Geschichte nützlichen Urkunden.

pta. ^f) Sapientissimi legislatores Brunsvicensis iam olim praxin primitivae ecclesiae Christianae in visitandis ecclesiis adprobarunt ^e), eorumque sanctiones ecclesiae tam salutares novum ante aliquot annos ex confirmatione Regis M. Britanniae Augustissimi robur acceperunt. Normam vero accuratissimam, itidem regia auctoritate roboratam, iuxta quam Visitatores ecclesiarum et rationes ecclesiasticas examinare et per singula capita in doctrinam moresque visitandorum inquirere debeant, praescripsit Summe venerabilis Senatus ecclesiasticus Hannoveranus ^u). Neque tamen

s) Exhibet illam V. C. FRID. IAC. BEYSLAGIVS in Sylloge varior. opusc. T. I. Fasc. IV. n. VI. qui ibid. etiam p. 909. B. IOH. GVIL. de LITH, ad se scriptam epistolam inseruit eaque viri huius, suis in ecclesiam meritis post fata viventis, de ordinandis ad exemplum Visitationis Saxonicae in terris Onoldinis ecclesiarum visitationibus, adhibitam curam comprobavit.

t) In Ordinat. eccles. Celsi de anno 1619. Tit. von der Visitation, p. 20. verbis: Weilen auch ohn fleißig Aufsehen der Obrigkeit gute Ordnung nicht beständig seyn, zumahl aber in den

Kirchen, als darin der Satan sein Unkraut gemeinl. gerne säet, Visitationes hoch vonnöthen, solche Visitationes auch in der ersten Kirchen aus bewegenden Ursachen gebräuchl. gewesen und vorgenommen worden, damit man erfahren möge, daß die göttliche lehre recht getrieben, so falsche lehren einreisen wolten, dieselben abgewandt und allenthalben ein christl. gottseel. leben von Pastoren und Zuhörern geführt, und alle befindende Mängel, sonst besorg-ärgerl. Nachfolge bey Zeiten zuverhüten, abgeschafft werden mögen, so sollen zc.

u) Conf. Monita Generalia über die Kirchen und Capell-Rechnungen

tamen ius visitandi Superintendentibus nostris maiorem potestatem in Pastores sibi subordinatos ciuesque sui territorii tribuit, quam olim habuerunt Episcopi, quos nullo plane imperio nullaque iurisdictione instructos fuisse, cum ex iis facile colligi potest, quae supra de ipsa nominis, nudam inspectionem denotantis, explicatione in medium attulimus, tum alii ex instituto late demonstrarunt *). Omnis igitur ipsorum potestas intra terminos amicabilis compositionis sese continebat, quae sub nomine Episcopalis audientiae intelligi solet. y) Innuunt hoc ipsi canones, quibus passim iniungitur Episcopis, vt *dissidentes fratres, siue Clericos s. Laicos ad pacem magis, quam ad iudicium, coerceant,* z) itemque, vt *ad solum Deum et salutem populi habentes respectum, omni tepiditate semota, ad pacem firmiter tenendam mutuum sibi consilium et auxilium praebeant; neque*

G

nungen de anno 1727. et Visitations-Directorium, nach welchem die General und Special Superintendenten bey den special Kirchen- und Schul-Visitationen sich zu richten haben de anno 1734. T. I. der Chur-Braunschweig-Lüneb. Landes-Ordnungen N. XVII. et XXVI.

x) Conf. omnino SALMAS. *de primatu papae*, add. ZIEGL.

de *Episcop.* L. III. c. 30. et in *Dicast.* Concl. 16. LINCK. de *Iure Episcopali* cap. XI.

y) Vid. Tit. C. de *Episcop. audient.* ibiq. DIONYS. GOTHOFREDVS not. e. conf. ZIEGL. in *Superint.* c. 16. et BOEHMER. I. E. P. L. I. Tit. 31. §. 87.

z) c. 7. D. 90.

que hoc alicuius amore vel odio praetermittant. a) Iisdem limitibus circumscriptam videmus cognitionem causarum, quae Superintendentibus relicta est. b) Et quamvis alicubi eis decisio nonnullarum causarum leuioris momenti, ne partes statim Consistorio negotium facessant, sit deman-

a) c. 11. cit. dist. 90.

b) Id clare patet ex ordinat. eccles. Sax. ex qua varia capita eo spectantia excerptit ZIEGLERVS l. c. quae vbi de causis coram Superintendentibus finiendis loquuntur, phrasen von gütl. Verhören, die Partheyen mit wissenden und biligen Dingen zu vereinigen, occurrunr additurque: Da über solche Unterhandlung und angewandten Fleiß sie einander rechtl. Forderung nicht erlassen wolten, soll der Superintendentens mit dem Amtmann Erb- und Gerichts-Herrn an unser Consistorium gelangen lassen, was sie zwischen ihnen gehandelt, wie alle Sachen beschaffen, und an wem die Gürtigkeit erwunden, daselbst durch sie unsere Consistorialen der Partheyen Zweytracht und Sachen, so viel möglich gütl. und ohne Weiräuffigkeit, auch da die Gürtigkeit nicht statt fünde, durch Recht, doch ohne langen Proceß, sum-

marischer Weise entschieden werden sollen. Quae totidem fere verbis disposita sunt in Ord. eccles. Brunsv. cit. T. I. p. 241. Cum iisdem plane conueniunt, quae sancita sunt in Edicto Visitat. Regio Boruss. de ao. 1715. §. 32. fqq. hiñce verbis: Seynd sie einiger Punkte halber streiftig, muß Visitator die Gürtentiren, und wann solche statt findet, den Punct so wie er unter denen Interessenten verglichen worden, der Designation inseriren und dieselbe alsdann gleichfals von allen unterschreiben lassen und einsenden. Will die Gürtigkeit nicht statt finden, muß der Visitator hier und überall bey der Visitation sich aller rechtlichen Decisionen gängl. enthalten, und die Puncta, darinn man enig, von allen Theilten unterschreiben lassen, die streiftigen Puncta aber hernach beysügen und zu des Consistorii oder der General-Visitationen rechtlichen Entscheidung ausstellen,

demandata; non alia tamen subintelligitur, quam quae per modum transactionis liti finem imponit. Vnde nequidem primam Instantiam in sensu proprio ac iuridico illis tribui vult CARPZOVIVS^{c)}, quem sequitur ZIEGLERVS^{d)}, ab Ill. BOEHMERO quoque^{e)} suo suffragio exceptus; quum decisiones ipsorum vires rei iudicatae consequi nequeant, sed, ubi partes litigantes ad concordiam amice perducere non potuerunt, res ad Senatum ecclesiasticum, qui Principis nomine iurisdictionem ecclesiasticam exercet, tanquam ad forum ordinarium, deferenda et ab eo sententia sit expectanda. Nihilominus tamen minus Superintendentibus eandem fidem, ac iudici, haberi de rebus, quae coram ipsis sic gestae fuerunt, adeoque Registraturas eorum semiplenam probationem facere, recte contendunt HORNIVS^{f)} et Perill. WERNHERVS^{g)}.

§. VIII.

Tantum vero abest, ut iurisdictio ecclesiastica iis competat, ut ne quidem ius excommunicandi,

c) *Iurispr. Consistor. L. III. def. 4.*

d) *l. c. §. 16. fqq.*

e) *l. c. §. 88. et L. II. Tit.*

7. §. 13. L. III. Tit. 39. §. 84.

f) *In diss. de probatione plena per unum testem c. II. thes. 8.*

g) *P. II. obs. 481.*

candi, in quo alias potestatem ecclesiasticam praecipue sese exferere, nonnulli sibi persuaserunt^{h)}, sibi vindicare propriae auctoritate ac sine praescitu superioris, ad quem omnis spectat disciplina ecclesiastica, membrum aliquod a corpore ecclesiastico rescindere possintⁱ⁾, quod neque Episcopos primitivae ecclesiae facere potuisse, sed ad excommunicationem decernendam consensu et iudicio totius ecclesiae opus habuisse, compertum est.^{k)} Ex hoc ipso fundamento Superintendentes nostri neque deprecationem publicam s. poenitentiam ecclesiasticam sua auctoritate, sed iussu demum principis aut Consistorii, quod eius vicem sustinet, vel iniungunt, vel iniunctam remittunt.

INDEX

h) Vid. RECHT de Excommunicatione.

i) Vid. REINKING. de Reg. Sec. et eccles. L. III. Class. 6. c. 2. n. 25. ZIEGLER. l. c. cap. 18. BOEHMER. l. c. L. I. Tit. 31. §. 89. PERTSCH. l. d. §. 262. et in Tract. vom Recht des Kirchen-Banns c. IV. §. 1.

ibiq. cit. EDM. GIBSON. of Visitations parochial and General p. 122. sqq. et IOH. HUGUES diff. prael. ad libr. CHRYSOST. de Sacerdot. p. 99. sq.

k) Conf. Scriptores modo laudatos.

INDEX RERVM.

A.
Adiuncti
ecclesiae Rom. p. 3. eorum origo
ibid. substituuntur episcopis ib.
Superintendentium 4. 22. eorum
origo 4. in Sax. Elect. inueniuntur
22. et in Ducatibus Sax. 23.
non vero extra Sax. ibid. similes
illis fuerunt Locumtenentes Archidiaconorum in terris Brunsvico-Luneburg. ibid. eorum subordinatione ibid. sunt vel immediati vel immediati 24

Adiunctura
Frauenbreitungensis est immediata 24

Aediles Cereales
apud Romanos episcopi sunt nominati 29. eorum officium ibid.

Apostoli
ecclesias in ciuitatibus condiderunt
4. in vicis verbum diuinum docuerunt 5. presbyteros elegerunt
40. ecclesias vlsitarunt 46

C.
Coadiutores
ecclesiae Rom. 3. substituuntur episcopis ibid.

Chorepiscopi
sunt vocati episcopi in agris 10.
ita vocati sunt a *χώρα* ib. subiecti fuerunt episcopis ciuitatensibus
11. veri fuerunt episcopi, 13.
ipsorum potestas in conciliis Sae-

culi IV. fuit limitata, 14. vocantur episcoporum comministri et collegae ibid. item vicarii, ibid. duplicis generis fuerunt in veteri ecclesia ibid. penitus tandem sunt sublati 15. in ecclesia Occidentali diutius floruerunt 18. 19. a Carolo M. sunt reprobati, 19. in ipsorum locum Decani rurales et plebani sunt furrogati, 20. comparantur cum Adiunctis Superintendentium 22

Chorepiscoporum nomen tardius innotuit, quam ipsa res, 6. prima mentio facta in Synodo Ancyrana 10. in concilio Neocaesariensi. ibid. Antiocheno, ibid. Laodicensi, ibid. Chalcedonensi, ibid. dignitas in Occidente non fuit ignota, ibid. conditio in ecclesia Anglicana, 20. tempore Henrici VIII. ibid. Iacobi I. ibid.

Consistoria
Protestantium iurisdictionem ecclesiasticam nomine principis exercent 24

Consistorii praefes
potest esse Ictus 44

Custodes portuum
episcopi sunt dicti, 28

D.
Damasi,
epistola quaedam suppositicia, 15
G 3
Decani

<i>Decani</i>		antiquissimum 25. Diis genti-
<i>rurales et plebani</i> surrogati fuerunt in		lium fuit tributum 25. regibus ib.
locum Chorepiscoporum	20	inspectoribus rerum profanarum
Decanorum nomen extra Sax. est		ibid. et 28
receptum	23	apud Graecos 27. Indos 28. Roma-
<i>Decisiones</i>		nos 28. 32. Christianos 32
<i>Superintendentium</i> non consequun-		Superintendentes sunt dicti 32
tur vires rei iudicate	51	eorum nomen repudiatum 37. su-
<i>Deprecationem publicam</i>		perest hodie in Anglia, Dania et
Superintendentes non iniungunt	52	Suecia 39. in Polonia 40
iniunctam non remittunt	ibid.	primitivae ecclesiae concionati sunt
<i>Dii</i>		42. sacramenta administrarunt ib.
gentilium episcopi sunt vocati	26	non habuere ius excommunican-
<i>Dioeceses</i>		di 52
curae Superintendentis sunt deman-		minus docendi sibi proprium fece-
datae 21. diuiduntur in paro-		runt 44. nullam habuerunt iuris-
chias	22	dictionem 49
<i>Disciplina ecclesiastica</i>		eorum in urbibus ambitio Saeculo
pertinet ad superiorem	52	IV. 9. sibi solis titulum episcopi
<i>E.</i>		referuarunt 10
<i>Ecclesiae</i>		eorum dissolutum viuendi genus de-
primitivae suos habuerunt presby-		scribitur 19
teros s. episcopos 8. Evangelicae		<i>G.</i>
in dioeceses sunt diuisae	37	<i>Gentiles</i>
<i>Episcopalis</i>		cur pagani vocati, 7
<i>audientia</i> 49. <i>iurisdictio</i> hodie est		<i>Gentilium</i>
penes principes,	21	indignatio aduersus coetus Christia-
<i>Episcopatus</i>		norum 7
non latius ab initio quam hodiernae		<i>I.</i>
parochiae patuerunt	9	<i>Inspectio</i>
<i>Episcopi</i>		differt apud Rom. a potestate 26
cur ita dicti 33. 34. et presbyteri		<i>Inspectores</i>
ab initio aequales fuerunt 8. 36		rerum profanorum olim episcopi
<i>in agris</i> chorepiscopi sunt vocati 10.		sunt dicti 26. 28
comparantur meretricibus in epi-		<i>Iureconsultus</i>
stola DAMASI 19. nomen est		potest esse praeses consistorii 44
		<i>Iuris-</i>

Jurisdictione episcopalis

hodie est penes principes 21
Ius circa sacra
potestati civili vindicatum 21. prin-
cipibus euangelicis restitutum ib.

Locumtenentes

Archidiaconorum in terris Brunsvi-
co-Luneb. similes fuerunt Adiun-
ctis Superintendentium 23
L V T H E R V S Superintendentes epi-
scopos vocavit 38

M. Medici

olim dicti sunt periodontae 16. sunt
immunus ab onere tutelae ibid.
Metropolitani
munus 36. nomen in Hassia adhuc
est in vsu 40

P. Parochi

subiungunt Superintendenti 22
Parochiae
vocabulum a rusticis ecclesiis ad
urbanas est translatum 9

Periodonta

est curator animarum 15. fuit titulus
Medici ib. et deinde Medici atri 16

Petrus

tres habuit chorepiscopos 6
Poenitentiam ecclesiasticam
Superintendentes non iniungunt 52.
iniunctam non remittunt ibid.

Praefecti orae maritimae

episcopi sunt dicti 28

Presbyteri

et episcopi ab initio aequales fue-
runt 8. 36. sapientes sunt vocati
40. electi sunt ab Apostolis ib. in-
docentes et regentes dispecan-
tur 43
primitivae ecclesiae concionati sunt
42. sacramenta administrarunt ib.

Princeps

potest Superintendentibus episcopi
nomen tribuere 39
Prouinciae Euangelicae
in dioeceses sunt diuisae 21

R. Reges

episcopi sunt dicti 26
Regionarii
vocati sunt Chorepiscopi 10
Registraturae Superintendentium
semiplenam faciunt probationem 51

Ruris episcopi

nominati sunt Chorepiscopi 10
S. Senatus ecclesiasticus

exercet iurisdictionem ecclesiasti-
cam nomine Principis, 51
Soprintendense

Status ecclesiasticus

Italorum 32
per reformationem fuit mutatus 21

Substitutum

ministerium ecclesiasticum apud Prote-
stantes 4

Superin-

* * *

Superintendent

Anglorum 32
Superintendens
 aquarum Bononiensium 31
 sunt Superiores parochorum 22
 vocantur praepositi 33. Superintendentes ib. Decani 35. Superintendentes 38. sunt veri episcopi 36. 40. a LVTHERO episcopi vocantur 38. et a multis ICTis 39. in Scotia A. 1640. adhuc episcopi sunt vocati 40
 nostri docent verbum diuinum 43. peragunt reliqua sacra ibid. candidatis ministerii suggestum appetunt 45. examinant vocatos ib. confirmant examinatos ibid. ordinant confirmatos ibid. inuestiunt ordinatos ibid. prospiciunt ecclesiis vacantibus ibid. ruentur priuilegia sibi subiectorum ibid. exercent inspectionem in scholas et hospitalia ibid. exigunt rationes ab administratoribus bonorum ecclesiasticorum ib. gerunt curam orphanorum et viduarum ibid. inquirunt in vitam et mores parochorum et parochianorum 46. habent ius visitandi scholas et ecclesias 47. non habent iurisdictionem ecclesiasticam 50. 51. decidunt tamen alicubi causas leues ibid. non habent ius excommunicandi

52. poenitentiam ecclesiasticam non iniungunt ibid. iniunctam non remittunt, ibid.
Generales in Sax. Electi in defuetudinem abierunt 22
Generalissimus in ducatu Luneb. 40
Speciales in terris Brunsvico-Luneburg. sunt frequentes 23
 Generali plures speciales sunt subordinati 22. in Sax. Electorali ibid. in Ducatibus Saxoniae 23. non extra Saxoniam, ibid.
 iis non est tribuenda prima instantia 51
 eius nomen varios habet significatus 30. titulus non est nouus 35. circa annum 1528. vsu inuoluit 38
 eorum decisiones non consequuntur vires rei iudicatae 51. registraturae semiplenam faciunt probationem ibid.

Superintendenturas Adiuncti,

eorum origo, 4

Surintendent

apud Gallos 31

V.

Vicari

adpellati sunt chorepiscopi 10
 item vicarii 14. villani 10

Visitationes

ecclesiasticae 46 seq.

* * *

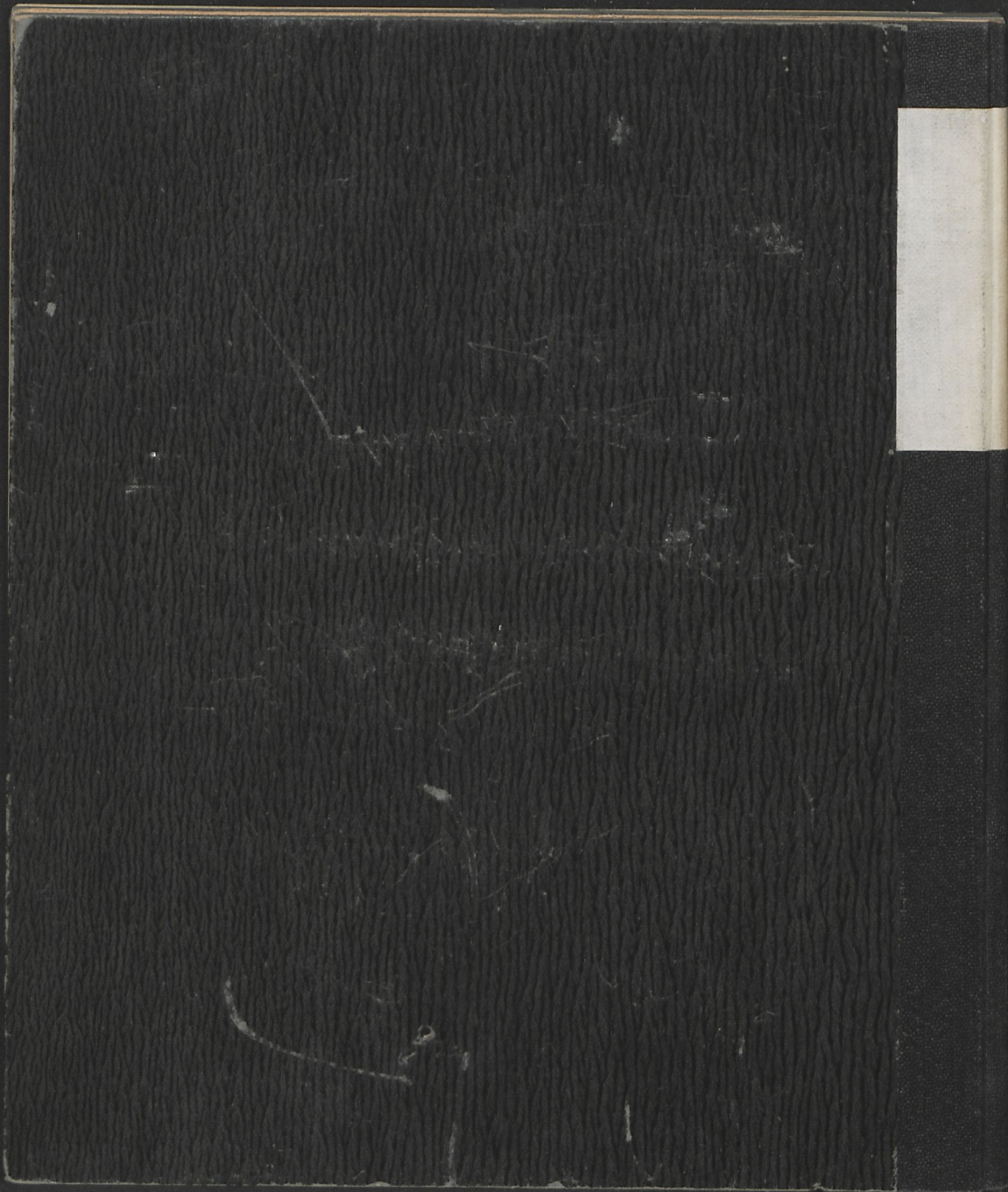

Vr 2422 C

X2368142

6
GEORGII HENRICI AYRERI D.
POTENTISSIMI M. BRITANNIAE REGIS ET DVCIS ELECTO-
RIS BRVNSVICO LVNEBVRGICI AB AVLAE CONSILIIIS IVR
ANTECESSORIS ACADEMIAE GÖTTINGENSIS H. T. PRO-
RECTORIS ET COLLEGII IVRIDICI DECANI

DISSERTATIONES BINAE

ALTERA

DE

ADIVNCTIS
SVPERINTENDENTIVM
CHOREPISCOPORVM VETERIS
ECCLESIAE PROPAGINE

ALTERA

DE

SVPERINTENDENTIBVS
ECCLESIAE PROTESTANTIVM
EPISCOPORVM VETERIS ECCLESIAE
PROPAGINE

ANTEA SIGILLATIM

NVNC CONIVNCTIM CVM INDICE
EDITAE.

LIPSIAE

APVD IO. CHRISTIANVM LANGENHEMIVM,

CIO MDCC XLV.